

Sevgi Üzerine *

Prof. Dr. Engin GEÇTAN (*)

Ank. Üni. Eğitim Fakültesi

18 Mart 1980 günü Erich Fromm'un yaşamı sona erdi. Aslında bu konferans çağdaş düşünceye gerçekten önemli boyutlar kazandırmış bu seçkin yazarın amacına düzenlenmişti. Ancak bilemediğim bir nedenle sizlere gönderilen davetiyelerde bu husus belirtilmemiş. Bu neden sizlere burada ayrıca açıklama gereğini duyuyorum. Erich Fromm yirminci yüzyıl psikologları arasında ülkemizde belki de en iyi tanınan olmuştur. Freud, Jung, Adler gibi diğer psikoanalistlerin yapıtları dilimize çevrilirken belirli bir sistem izlenmediğinden, seçilen yapıtlar da bu yazarların görüşlerini bilim çevrelerini aydınlarımıza gereğince tanıttamışlardır.

Oysa Fromm'un bildiğim kadar ile dört önemli yapıtı, «Sevme Sanatı» «Hürriyetten Kaçış», «Sevgi ve Şiddetin Kaynağı», «Çağımızın Özgürlük Sorunu» dilimize çevrilmiş ve bu değerli düşünürün görüşlerinin çizgileri okullara ulaştırılabilmştir. Toplumumuzun geçirmekte olduğu değişim süreçleri gözönünde bulundurulursa, Erich Fromm'un ülkemizde görel olarak iyi tanınmasında yapıtlarının politik ve toplumsal öğeler taşımalarının payı büyük olsa gerek. Gerçekten de ülkemizde çoğu kişiler Erich Fromm'u «Nazizmin Psikolojisi» ya da «Marx ve Freud'un karşılaştırılması» vb. konulara ilişkin görüşleriyle, «Seçici bir algıma» çerçevesi içerisinde değerlendirmişlerdi. Aslında, Fromm psikolojiyle sosyoloji, tarih, sosyal antropoloji, felsefe ve edebiyat arasındaki ilişkileri en iyi biçimde aktarabilmiş «İnsancı» bir yazardı.

Erich Fromm'u meslek yaşantımın oldukça geç yıllarına değin gereğince değerlendirebilmiş olduğumu söyleyemem. Yapıtları dışında kendisini kişi olarak çok tanıma isteğini duyduğumda ise artık geç kalmıştım. Yıllarca görev aldığı Meksika Ulusal Üniversitesinde yaptığı çalışmalarını incelemek için yola çıktığımda Fromm İsviçre'deki evine kapanmış, bir yandan tedavisini sürdürüyor bir yandan da yazmaya devam ediyordu. Yine de geliştirmiş olduğu Instituto Mexicano de Psicanalisis'de

gördüklerim beni onun bu insanı yanı ile etkiledi. Ve de Erich Fromm'un anısına bir konuşma yapmak isteyince çağıştırdığım ilk konu «sevgi» oldu. Çünkü çağdaş psikologlar arasında sevgi sözcüğünü kullanmaktan çekinmeyen ve üstelik bu konuda kitap yazmış olan, bildiğim bir kuramcı.

Ancak ben bugün sizlere doğrudan Erich Fromm'dan ya da onun sevgi üzerine yazdıklarından söz etmeyeceğim. «Sevme Sanatı» adlı yapıtı belki okumuşsunuzdur, ya da okuyabilirsiniz. Üstelik bu konuda kendisinden, ayrıntı niteliğinde de olsa, farklı düşündüğüm noktalar var. Ancak, genelde, bugün sevgi konusunda size kendi düşündüklerimi, daha doğrusu hissettiklerimi ulaştırmaya çalışırken Fromm'un bazı görüşlerinden etkilenmemiş olduğumu söyleyemem.

Son yirmi yıl içerisinde saldırganlığın nedenleri üzerine çok şey yazıldı. Ama neden sonuç açısından ele alındığında, saldırganlığın kökeninde sevgisizlik olduğu varsayımına göre asıl üzerine eğilinmesi gereken, sevgi dediğimiz olgunun ne olduğunu anlamaya çalışmak olmalıydı.

Aslında 20. yüzyıl teknoloji çağının insan ilişkileri üzerindeki olumsuz etkilerine ilk tepki 1980'larda hippilerden geldi. Üstelik hippilerin çağırısı yalnız insanlararası sevgiyle sınırlanmamış, doğa sevgisini de işlemiştir. Bu nedenle, hippilik, felsefesi ile ortaya çıktığında psikologlar, filozoflar ve bazı batılı din adamları tarafından sempati ile karşılandı. Ünlü tarihçi Toynbee hippiliği batı uygarlığının çığırından çıkmış gidişine karşı bir «Kırmızı uyarı ışığı» olarak niteledi.

Ne varki, hippilik kısa sürede toplum dışı ve uyumsuz kişilerin egemenliğine girdi, yozlaştı ve yok oldu. Ama, örneğin doğal çevrenin korunması gibi bazı önemli konularda uyarı görevini de yerine getirdikten sonra. Kuşkusuz, slogan durumuna getirilen herşeyin gerçek anlamını yitirdiği gibi sevgi de üzerinde Love =

(*) Bu yazı «Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü»nce düzenlenen Bahar Konferansları dizisinin ikincisi» olarak 6 Haziran 1980 günü yapılan konuşmasından alınmıştır.

Sevgi sözcüğü yazılı T shirt'ler giymekle ya da eline, üzerinde «Savaşma Seviş» yazılı pankartlar alıp dolaşmakla yaşanmaz.

Aslında, herhalde sevginin ne olup ne olmadığı tartışılmamalı, yaşanarak araştırılmalı. Bu nedenle ben bugün sevgi konusunu «Tartışmak» amacıyla huzurunuzda gelirken sanırım biraz tedirgin oldum. Ve de geçmişten bir anımı çağrıştırdım.

Dokuz ya da on yıl önce bir hastam o günkü randevusu için ofisime geldiğinde içeri hışım la girdi ve çantasını masamın üzerine fırlattı «Zaten hep sizler bu dünyanın tadını kaçırp bu duruma getirdiniz» diye isyan etti.

Bu hastam o günlerde sinemalarda oynayan «Mayerling Faciası» adlı filmi izlemekten geliyordu. Benim kuşağımdan olanlar anımsayacaktır. Bir hayli yıl önce de Mayerling Olayı filme alınmış ve o zamanlar Charles Boyer ile Danielle Darriex'nün oynadığı bu film açık romantik bir öykü olarak çoğumuzu etkilemişti. Gerçek bir olayın ardından yapılmış olan bir filmde bir prens ya da dük ile sevgilisi olan genç kadın birbirlerini o denli, ama o denli çok severler ki sonunda bir av köşkünde birlikte yaşamlarına son verirler. Yıllar önce bu filmi görmüş olan bu kadın hastam o filmin nostaljiyle bu kez de Omar Sharif ve Catherine Deneuve tarafından yeniden çevrilen filmi görmeye gitmiş, ancak sinemadan büyük bir öfke ile ayrılarak ofisime gelmişti. Kendi anlatımına göre, yeni çevrilen biçimiyle film romantizm bir yana, aslında acilen tedavi görmesi gereken iki hasta insanın öyküsünü anlatıyordu. Ben öyküyü bu yeni yorumu ile görmedim. Ama arada geçen yıllar sırasında Mayerling Faciasının aslında hiç de romantik bir öykü olmadığını, yoğun bir Oedepus karmaşası yaşayan dük ya da prensin daha başka kadınlara da birlikte ölmeyi önerdiğini ve reddedildiğini, ancak sonunda bu öneriyi kabul edecek denli zavallı bir kızla birlikte bu isteğini gerçekleştirdiğini duymuştum.

Menapoz dönemini yaşayan bu hastam da evlilik öncesinde, evliliğinde ve evlilik dışı ilişkilerinde bir türlü bulamadığından yakınmakta olduğu sevgiyi aramakta idi. Oysa, o günlerde, bana göre bu kadının aradığı şeyin adı sevgi değil, sevgiyi bulamamaktan sağlanan olumsuz bir doyum, yani mezoşizmdi. Kuşkusuz, ben ona hiçbir zaman böyle bir yorumda bulunmadım. Ancak, bu kadının isyanı beni sonradan düşündürdü.

Acaba uzmanlar olarak neyin sevgi olup neyin olmadığını değerlendirmeye hakkımız var mı idi? Yoksa insanlar, 18. yüzyılda olduğu gibi, neyi sevgi zannediyorlarsa sevgi o mu

olmalıydı? Bugün geldiğim noktada, bir olayın ne olduğundan çok, bir insanın olayı nasıl yaşadığının önemli olduğunu düşünüyorum. Ama sanırım bu, bizi gerçek sevginin ne olduğunu yaşayarak aramaya çalışmaktan engellemeli.

Geçmişte, sevgi ve dostluk ilişkilerinin yanısıra gözlediğim ikiyüzlülükleri, yıkıcılıkları ve sadist - mazoşist tepkileri sevgi adı altında yaşanan nefret ve yıkıcı eğilimler olarak görür, böyle davranan insanların aslında sevgiden söz etmeye hakları olmadığını düşündüm. Ama bugün hiç bir şeyin siyah ya da beyaz olmadığına, insan varoluşunun grinin türlü tonları ile renklendiğine inanıyorum. Dolayısıyla, bugün sevgi adına işlenmiş bir cinayet girişimindeki umutsuzca da olsa, bir sevgi arayışı bulunduğunu kabul edebiliyorum. Ve de birazdan sevginin ne olmadığını tartışırken bu açıklamamı hep hatırlamanızı ve beni fazla insafsız bulmamanızı diliyorum.

Freud, insanı doğuştan bencil, yıkıcı ve mantık dışı olarak ele aldı; davranış psikolojisi ise daha yansız bir değerlendirme ile insanın koşullanmalarına bağlı olarak iyi ya da kötü, mantıklı ya da mantık dışı olabileceği görüşünü, davranışların daha çok insanın kendi istenci dışındaki etkenler tarafından belirlendiği görüşünü vurgular.

Son yıllarda psikolojik düşünceye oldukça egemen olan insançı görüşlerin temsilcilerinden Rogers, eski çağlardan günümüze değin gözlenmiş olan şiddet, savaş ve kırıkcılıklara karşın uygun koşullarda insanın genel eğiliminin dost ve yapıcı olduğu görüşündedir. Rogers'a göre saldırganlık insanın temel, doğal özelliklerinin engellenmesi sonucu ortaya çıkar.

Acaba bu görüşlerin hangisi doğru, yani, saldırganlık işgüdüsel bir dürtü müdür, yoksa engellenmelere karşı geliştirilmiş bir tepki biçimi mi? İnsanı gözleyen ve değerlendiren yine insanlar olduğu sürece bu soruya kesin bir yanıt vermek oldukça güç olsa gerek. Hayvanlar evreninde yalnız karıncalar ve insanlar toplu olarak kendi cinsleri ile savaşır. Karıncaların ne tür sorunları olduğunu bilemiyorum, ama çağdaş insanın neden böyle davranacağına nedenler bulunabileceğini sanıyorum.

Burada bir kez daha Erich Fromm'a dönme gereğini duyuyorum. Fromm'a göre insan doğanın egemenliğinden özgürleşebilmek, onunla başedebilmek için toplumlar oluşturmuş ve teknolojiyi geliştirmiştir. Bu özgürlük onun doğadan ve diğer insanlardan kopmasına, bunun sonucu kendisini yalnız ve soyutlanmış hissetmesine neden olmuştur. Üstelik insan, sonunda, kendi geliştirdiği teknolojinin tutsağı durumuna gelmiştir.

Fromm'un görüşlerine katılmamak mümkün değil. Ana bu konunun bazı ayrıntılarına geçmeden önce bir diğer olguya değinme gereğini duyuyorum: Nüfus patlaması. Yüzbinlerce yıllık bir geçmişten sonra dünya nüfusu milattan sonra birinci yılda 250 milyona ulaşmıştır. 1600 yıl sonra bu sayı bir katına çıkarak 500 milyonu buldu. Bu sayı 1850 yılında bir milyara, 1925 yılında iki milyara ulaştı; 1970 de üç buçuk milyarı buldu. Böyle bir artışla bu sayının 2025'de onbeş milyarı, 2050 yılında ise otuz milyara ulaşacağı kestirilmekte.

Dünyamızın yaşam desteği kısıtlı olduğundan böylesine hızlı bir nüfus artışı insanın psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamı üzerinde denge bozucu etkiler yaratmaktadır. Öte yandan, havanın, toprağın ve suyun kirlenmesi yaşamın sürdürülmesi için temel koşul olan insan ve çevresi arasındaki dengeyi kaygı verici bir biçimde bozmaktadır.

Kalabalığın olumsuz etkileri üzerinde yapılan ilk inceleme 1932 yılında (Zuckerman) Londra hayvanat bahçesinde bulunduran bir tür maymun grubu üzerinde yapılmıştır. Sıkışık ve düzensiz bir biçimde yerleştirilmiş olan bu maymunların dişilerini ve yavrularını öldürdükleri gözlenmiş. Önceleri bu davranışların bu maymun türünün doğal bir özelliği olduğu sanılmış, ancak sonradan aynı tür maymun grupları Afrika'da, kendi doğal çevrelerinde incelendiğinde bu hayvanların düzenli ve barışçıl bir biçimde yaşadıkları, saldırgan ve yıkıcı davranışlarda bulunmadıkları gözlenmiş. Nitekim hayvanat bahçesindeki maymunlara yeterince geniş bir alan ayrıldığında saldırgan davranışları da görülmez olmuş.

İnsanlar üzerinde yapılan bir araştırma da bir konutta insan başına düşen alanın on metrekareden az olduğu durumlarda bedensel ve psikolojik bozuklukların bir kat arttığını göstermiş.

Dünyamızdaki insanların büyük bir çoğunluğunun bir diğer ortak sorunu da yoksulluktur. Yoksulluk üzerinde yapılan araştırmalar yoksul insanların olanaksızlıkları ve yaşamlarına istedikleri yönü verememelerinin yarattığı güçsüzlük ve güvensizlik duyguları, çevrelerinde gördükleri zenginlik ve bolluktan yoksun olmanın yarattığı engellenme ve yalnız bırakılmış olma duygularının yarattığı anlamsızlık ve umutsuzluğu yaşadıkları gözlenmiştir. Yoksul insan, içinde yaşadığı dünyanın yapısını kavrayamamakta, bu yapı içindeki yerini anlayamamakta ve dünyadan ne beklemesi gerektiğini bilememektedir.

Yaşam bir dizi değişmelerden oluşur. Bireyler gibi toplumlar da sürekli bir değişme içindedirler ve günümüzdeki bu değişme in-

sanlığa yararlı bir olay olarak karşılanmıştır. Ne var ki teknolojik gelişme ve toplumsal değişme günümüzde öylesine denetimden çıkmışcasına hızlanmıştır ki insanlığa sağladığı yararları gölgeleyecek nitelikte bazı sorunları da birlikte getirmiştir.

İnsan organizması psikolojik bakımdan bu çığrından çıkmış değişim hızına dayanabilir mi? Çoğu araştırmacının bu soruya yanıtı olumsuz, çünkü insanın yenilikleri benimseyebilme yeteneği sınırlıdır. İnsanın bu değişiklikleri özümleyebilmesi için yeni olaylarla geçmiş arasında bir ilişki kurabilmesi, evrenin sürekli dönüşümü içerisinde bile nereden gelip nereye gittiğine ilişkin durum yargılamalarını yapabilmesi gerekmektedir.

Üstün güçlü ülkelerin siyasal öğretileri arasındaki yarışmalar gelişmekte olan ülkelerde eski ve yeni arasındaki tutarsızlıklar ve belirli bir toplumun alt grupları arasındaki değer yargı farklılıkları «Kültürler Çatışması» diye adlandırılır. Toplumlar kendi kültürlerini koruyabilmek için savaşım da vermeye çalışsalar geleneklerin yıkılmasına engel olamamaktadırlar. Geleneklerin yıkılması insanların kendilerini yönetebilecekleri algı dayanaklarından yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Gelenekler sevgi, kızgınlık v.b. duyguların hangi koşullarda ve hangi tepki biçimleri ile dile getirilebileceğini ve yaşanabileceğini belirler.

Öte yandan gelişmiş toplumların kendilerine amaç olarak seçtikleri «Refah Toplumu» kavramı da beklenileni vermemiş, bu toplumların bireyleri kendilerine amaç edindikleri maddesel refaha ulaştıkları anda hiçlik ve anlamsızlık duyguları ile belirlenen bir «Varoluş Anksiyetesi» yaşamışlardır.

Buraya değin anlattıklarım, çağdaş toplumların bireylerinin sorunları. O halde insanlar yüzyıllardır birbirleri ile neden savaşıyorlardı; o zamanlar paylaşamadıkları neydi?

Bu soruya verilen yanıtlardan biri yine Erich Fromm'dan geliyor. Fromm (1973) insan da iki ayrı tür saldırganlık tanımlar. İnsanlar ve hayvanlar yaşamlarını sürdürebilmek amacı ile içgüdüsel olarak savaşır. Fromm bunu gerekli ve zararsız saldırganlık olarak niteler. Öte yandan, yalnız insanda varolan ve yıkma, bozma isteğinden başka hiçbir amacı olmayan, yaşamı yoketme eğilimi ise zararlı saldırganlıktır. Fromm, ilkel insanlar arasındaki savaşların kansız olduğunu belirterek zararlı saldırganlığın, toplumların insanı özgerçekleştirimden engellemesi sonucu ortaya çıktığı görüşünü savunur.

Eunları size yalnızca insanların aslında iyi huylu olduklarını anlatmak ve onların sevgi-

sizliklerine gerekçe aramak için anlatmadım. Uygarlık dediğimiz ve bireyi mutsuz kılan sürecin temel bir sorununu da vurgulamak istedim.

Gabriel Marcel'in tanımladığı, Fromm'un sonradan yorum getirdiği iki tür yönelim biçiminden söz etmek istiyorum: Olmak ve sahip olmak.

Diğer insanlara, doğaya, eşyaya sahip olma tutkusunu çağdaş insanın, teknolojinin tutsağı durumuna gelmiş olmasını anlatır. Bu konuyu ne zaman düşünsem, Kıbrıs gezimi ve orada güneşin altında bir dükkândan diğerine koşarak alışveriş yapan, doldurdukları bavyerlerin yükünü taşıma eziyetine katlanmaktan çekinmeyen, birbirleri ile sürekli olarak satın aldıkları eşyaları tartışan kişileri anımsarım. Oysa, o güzel adada, doğayla ve diğer insanlarla birlikte olmanın yaşamı sevinci de doğasıya yaşanabilirdi.

Olmak, ya da varoluşçuların deyimi ile «Otantik Varoluş», Kazancakısın Aleksis Zorba'nın kişiliğinde tanımlamaya çalıştığı, hippilerin yapmak isteyip gerçekleştiremediği yaşantıyı tanımlar. Bu konuyu birazdan, daha ayrıntılı biçimde ele alacağım, ama önce sevgisizliğin bireysel nedenlerine de kısaca değinmek istiyorum.

Uygarlaşma sonucu, insanlar grup olarak üstünlükler kazanırken bireyler, herbir kuşakta oluşan gen mutasyonları sonucu giderek, korunmaya daha muhtaç ve kolay incinir varlıklar durumuna gelmektedir. Ve bu durum, doğduğu andan başlayarak herbir bireyin çevresinde yer alan türlü olumsuz değişikliklerden kolayca incinmesine ve bunların bazılarının bıraktığı izlerin yaşamı boyu onunla birlikte kalmasına neden olmaktadır.

Özerk bir birey olarak haklarına saygı gösterilmeyen (reddedilen ya da sömürülen) çocuk, «Sevgisiz» kalmış demektir. Sevgisiz kalan çocuk bu duruma öfke duyar, ancak, büyük gereksinim duyduğu sevgiyi yine de bir gün alabileceği umudunu koruduğu ve ana-babasının desteğinden yoksun varolamadığı için kızgınlığını bilinç dışına bastırır. Ancak, için için sürdürdüğü ve çoğu kez varlığından haberdar olamadığı bu kızgınlık bilinçli düzeyde insanlar karşısından haberdar olamadığı bu kızgınlık bilinçli düzeyde insanlar karşısında yaşanan «Değersizlik Duygusu» ve insanlardan korkma biçiminde algılanır.

Korkulan şey, yüzeyde, insanlar tarafından reddedilme olasılığıdır. Hatta «insanlar mutlaka beni reddederler» kanısındır. Ancak, bu duyguları yaşayan kişi aslında bilinç dışındaki olumsuz duygulardan ötürü kendisini reddedilmeye layık bulmaktadır. Korktuğu şey ise,

aslında, kendi düşmanca duygularının denetimden çıkma olasılığıdır. Bir diğer deyişle, kendisi kızgın ve düşmanca duygularla yüklü olmayan kimse insanlardan korkmaz.

Ama bu korku, aynı zamanda, insanlardan yine de beklenen sevginin verilmeyeceği korkusudur da. Sevgiden umudunu tümenden yitirmiş ve bu nedenle toplum dışı davranışları benimsemiş küçük bir azınlığın dışında, insanların çoğu diğer insanlarla ilişkilerinde sürekli düşük kırıklığına uğramış olsalar da bir sevgi arayışındadırlar ve bir gün aradıklarını bulabilecekleri umudunu için için sürdürürler. Çünkü sevgi ya da Adler'in deyimi ile toplumsal ilgi, yani insanlarla içtenlikle ilgilenme eğilimi insanın yapısında vardır. İnsanın doğuştan saldırgan olduğunu kabul etmek dahi, bu onun sevgiye doğru yönelmesini engellemez. Ama olumsuz koşulların ve yanlış öğrenme insanda doğuştan varolan bu eğilimin gerçekleştirilmesine neden olur.

Bu olumsuz koşulların neleridir?

Burada sizlere yaşam ve ölüm, ya da yaşam = sevgi, ölüm = sevgisizlik ikilisinden söz etmek istiyorum. Çoğu kez bu ikiliyi yaşamak ve yaşarken ölmek ya da ölümlük yaşamak diye tanımlamayı yeğlerim.

Yaşamak, o andaki gerçek yaşantımızı algılayabilmeyi içerir. Burada yaşantı ile kastedilen, duyguları, düşünceleri, bedensel durumuzu ya da çevrede olanları algılamaktan öte, varoluşumuzun içsel geçişinden haberdar olabilmeyi içerir. Bu anlamda, yaşayan insan o anda kendisini ikinci bir insan gibi gözlemeye ya da yorumlamaz.

Yaşarken ölmek, yaşamın amacının ölüm olması lkesinde somutlaşır. Yaşam tüketilmesi gerekir ve amaç bitirmektir. Başlangıçta bitiş arasındaki zaman yaşanmaz. Yaşam bir görevler dizisinden oluşur. Gün bitirmek, okul mezun olmak, yol bir yere ulaşmak, yemek, yiyip bitirmek, yaşam da, ölmek içindir.

Böyle insanlar genellikle yalnızlıklarını ve sevgisizliklerini cansız nesnelere ilişki kurarak ödünlemeye çalışırlar. Eşya alınır, korunur, kullanılmaz. Ama diğer insanlarla olmayı bilemeyen bir insan eşyalarla birlikte de yaşayamaz. Onları istif eder ve uzaktan bakar.

Varolmak ve sahip olmak eğilimleri birbirlerine karşıt güçlerdir. Aslında her insanda bunların her ikisi de bulunur; bazen olabildiğince yaşar, bazen sahip olma tutkusunun tutsağı oluruz. Ancak, bir insanda bunlardan birinin diğerine oranı önemlidir. Ama sahip olmaya yönelimli çağdaş toplumlar insanın, kendisini bile «Satışa Çıkarılmış» bir nesne olarak yaşamasına neden olur ve bu tutku insanı varılmaktan alıkoymaz.

Yaşama ya da yaşarken ölme olgularını birçok diğer durumlarda da gözleyebiliriz. Örneğin, dünyada iki türlü insan vardır: Yaşayanlar ve yaşayanları seyredip eleştirenler. Seyretmek ölümü, yaşamak ise yaşamı simgeler.

Bir keresinde televizyonda ilgiyle izlediğim bir diziyi kaçırmama uğruna bir insan topluluğuna katılmamayı düşünmüş, aslında kendime ihanet ettiğimi farkedince bu düşüncemden hemen vazgeçmiştim. Ama bunu her zaman farkedebiliyor muyum? Sanmam!

Bu konu bana hep Amerikalı bir meslekdaşımı anımsatır. Yazdığı makalede hastalarının mantık dışı davranışlarına imrendiğinden söz etmişti. Makaleyi okuduğum anda bu meslekdaşımın duygusu bana çok yakın geldi. Ama, yaşamakla kastettiğim, mantık dışı, daha doğrusu anlamsız bir biçimde yaşamayı tanımlıyor.

Fromm, sevginin de olmak ve sahip olmak biçiminde yaşanabileceğinden söz eder. İnsan sevgiye sahip olabilir mi? Sevgi diye bir nesne yoktur. Sevgi soyut bir kavram ya da bir yaşantıdır. İçten ilgiyi, anlayışı, tepki vermeyi, dürüstlüğü ve zevk alabilmeyi içerir. Sevilen şey, insan, ağaç, resim ya da bir fikir olabilir.

Sevgi bir şeye yaşam vermek, sevilen şeyin canlılığını artırabilmektir. Sevgi insanı yeniler ve zenginleştirir. Oysa sevgi, sevgiye sahip olma biçiminde yaşadığında sevilen kişi ya da nesne tutulur, kapatılır, kontrol edilir. Bu sevilen kişinin ya da nesnenin boğulması, öldürülmesi demektir. Buna bazı evlilikler örnek olarak verilebilir. Bir kızla erkek flört ederler. Her ikisi de canlı, çekici, ilginç ve güzeldirler. Henüz birbirlerine sahip olmamışlardır. Dolayısıyla herbirinin enerjisi sahip olmaya değil, varolmaya yöneliktir ve birbirlerine sürekli birşeyler verebilirler.

Sonra evlilik geliyor. Herbiri diğerinin bedenine, duygularına ve ilgisine sahip çıkmaya başlıyor. Kazanılacak birşey kalmıyor. Çünkü sevgi sahip olunacak bir nesne, bir mülktür. Böylece iki taraf da sevgi üretmek ve sevgiyi sürdürmek için çaba harcamıyor, ilişki tekdüzeleşiyor, güzelliği kayboluyor. Herbiri hatayı diğerinde arıyor. Oysa sevgiye sahip oldukları için sevgi kalmamıştır. Bunun yerine ortaklaşa sahip oldukları şeylerden oluşan bir ilişki oluşuyor: Para, sosyal statü, ev, çocuklar. Böylece sevginin yerine dostca bir ortaklık ve iki kişinin egoizmlerinin yekvücut olduğu bir şirket beliriyor. Düş kırıklığına karşı bu kez, evlilik dışı ilişkiler kurarak yeniden sevgiye sahip olma düşlemleri ortaya çıkıyor. Sevgi ilişkiyi etkinleştirmektedir, kişilerin edilginleşmesi sevgiyi yok eder.

İnsan ilişkilerinin edilginleşmesinde burada söz etmeden geçemeyeceğim bir olgunun önemli payı olduğu kamsındayım. Çağdaş insanın, içsel dünyasını tanımaya ve algılamaya çalışacağı ve buna göre duygusal tepkilerini yaşayacağı yerde soyut düşünce aracılığı ile ilişki kurmayı yeğlemesi. İnsan ilişkilerini bu denli kurutan bir başka mekanizma bilmiyorum.

Duygulardan ürküp düşünceye sığınmak sevgi ilişkisine giden yolun en önemli engellerinden biri. Soyut düşünce insanın uygarlaşmasının belirtisi sayılıyor. Ama korkarım bu konuda çok aşırıya gidilmiş ve insanların birbirlerini sürekli yanlış anlamalarına neden olan bir yol sürekli kullanılır duruma gelmiştir.

Birbirimizi ancak duygusal tepkilerimizle, yani kendimizi yaşadığımız oranda anlayabilir ve sevebiliriz. Utandığımız duygular da dahil olmak üzere, tüm duygular evrenselidir, her insanda vardır ve insanlar ancak bu noktada buluşabilirler. Oysa soyut düşünce yoruma açıktır.

Yanlış anlaşılmanam için bu konuya biraz açıklık getirme gereğini duyuyorum. Duyguların paylaşılması «Dertleşme» anlamına gelmez. İnsanlar, birlikte iken yaşayamadıkları tepkileri, sonradan, kendilerini dinleyeceklerine inandıkları birine gidip anlatırlar ve bunu dostluk diye nitelendirirler. Oysa bu, bir diğer insanın karşısında söylenen bir monologdan başka birşey değildir.

Anksiete ve gerilim boşaltmak için susmaksızın yapılan bu konuşmalarda aslında dinleyen kim olduğu pek önemli olmadığı gibi çoğu kez dinleyici de ya istemeyerek ya da «hayır» demesini bilemeyecek denli öfkeli bir insan ya da karşı tarafın sıkıntısından kendisine üstünlük payı çıkaran ve sadist eğilimlerine dolaylı yoldan doyum sağlayan biri olabilir.

Böylesi edilgin bir ilişki, beraberliğe etkinlik katmaz, onu kurutur, öldürür. Oysa «İlişki Sorumluluğu» sevginin temel koşuludur. İlişki sorumluluğu, ilişkiye sürekli katkıdan bulunmayı tanımlar. Daha önce sözünü ettiğim ortantik varoluşla doğrudan ilgilidir.

Bazı insanlar vardır, bizi sürekli ararlar, gelip dert de anlatmazlar, ama ilişkiye bir şey de katmazlar. Bu kişileri bazen «sadık dost» olarak nitelendiririz. Bizi sevdiklerini de söylediklerinden çoğu kez bize ya da ilişkiye ne kattıklarını düşünmeyiz bile. Ben bu kişileri daha çok telefon konuşmasında farkedirim, sizi arar, ama sonra sizin konuşmanızı beklerler.

Bu sevgi midir, bağımlılık mı? Eğer böyle insanlarla ilişkimizi sürdürüyorsak gerisinde bizim kendi bağımlılığımız yok mudur?

Oysa bağımlılık ve bağıllık (otantik ilişki sürdürme) birbirinden çok farklı şeyler. Bağımlılık bencil bir duygu, üstelik yanısıra bilinçdışı düşmanlık duygularını da birlikte getirir. Çünkü bir insana muhtaç olduğumuz oranda, ona düşmanlık duyma olasılığı da artar.

Bir diğer önemli yanılgımız da beğenilme ile anlaşılabilme gereksinimlerini birbirine karıştırmamız. Beğenilme gereksinimi ve beğenilmeme kaygısı insanı kendine yabancılaştırıyor için, ilişkilerde de sevgiye ulaşabilmeyi engeller. Ne yazık ki çoğu toplumlar kendini olduğu gibi yaşamayanları onaylayıcı değer yargıları geliştirmişlerdir.

Kendini yaşamak insanın kendi sorumluluğunu üstlenebilmenin içerir. Sorumluluğunu üstlenen kişi özgürdür. Özgür insan daha az korkar, onun için sevebilir.

Ama sorumluluk kavramı öylesine sapıtılmıştır ki çoğumuz sorumluluğu salt başkalarının sorumluluğunu üstlenmek olarak yorumlarız. Kuşkusuz, başkalarına karşı da sorumluluklarımız var. Ancak bunu kendimize karşı sorumluluklarımızı üstlenmemek için kullanmak sorumsuzlukların en büyüğüdür. Başkalarının sorumluluğunu üstlenmek kolay ama kendi sorumluluğumuzu üstlenmek oldukça zordur.

Sevgisizliğe karşı çok sık başvuru olan bir ödünleme yolu da gerçek sevginin eşlik etmediği karşı cins ilişkileridir. Özellikle cinsel ilişki bu amaçla kullanılır. Çünkü cinsel ilişkideki aksaklıklar insanı duygusal ilişkilerdeki aksaklıklardan daha az incitir. Duygusal ilişki sorumluluk gerektirir, cinsel ilişki de sorumluluk payı daha azdır.

Zaten böyle bir cinsel beraberlikte kadın da erkek de umduğu doyumunu sağlayamaz. Bu durum sevgisizliği daha da pekiştirir. Ama çözüm yine cinsel ilişkide aranır ve böylece bir kısa döngü oluşur.

Kimi insan «kendisini sevecek» meşgul bir prensi ya da prensi» düşler, o geldiği gün diğer insanları da sevebileceğini umar. Ama insan sevgisiyle karşı cinse duyulan sevgi birbirinden soyutlanamaz. Karşı cinsi sevebilmek için önce insanları sevmek gerekir. Bunun karşınının gerçekleşmesi olanaksızdır.

İnsan dünyaya gelirken döl yatağı ile olan beraberliğinden kopar, ayrı bir varlık olur. Ancak bu kez yeni beraberlikler kurmak üzere. Döl yatağından ayrılan insan bu beraberliğini öldürür. Bir diğer deyişle insanın bağımsız bir varlık olabilmesi için bir önceki beraberliğini sona erdirmesi gerekir. Ancak, bağımsızlığa doğru atılan her adım insanı korkutur. Diğer

insanlardan soyutlanma ve onlardan farklı davranışında sevgiyi yitirme olasılığı insanı ürktür.

Ayrılık insanı bireyselmeye doğru yönlendirir. Korkuttuğu kadar yaşam sevinci de verir. Ama, ortak yaşama dönüş bir tür gerileme ve ölümdür. İnsan çevresinin egemenliği altına girerek bireyselliğini yitirmek ve tümden karesiz bir duruma düşmekten de korkar. Beraberlikte yok olma korkusu insanı yaşam çabasına güdüler, diğer insanlardan soyutlanma korkusu bu çabaların ketlenmesine neden olur (Rank, 1952).

İşte sevgi her insanın yaşamında varolan bu iki karşıt gücün uzlaştırılmasıyla sağlanabilir. Yani, beraberliğin içinde yok olmadan ve bir yandan bireyselmeyi de sürdürerek beraber olabilmek.

Horney (1950) insanların geliştirdiği üç ayrı tutumdan söz eder: 1) insanlara doğru; 2) insanlara karşı; 3) insanlardan ayrı. Nevrotik insan bu üç tutumdan yalnız birini sürekli olarak kullanır ve katı bir davranış örüntüsü geliştirir. Oysa sağlıklı insan bazen insanlara sokulur, gerektiğinde onlara karşı çıkar ya da bazen insanlardan ayrı, tek başına kalmak ister. Yerine göre ise içinden geldiğince tutumlarını seçebilen kişi insanları daha kolay sever.

İnsanları sevebilmek onlarla başedebilecek yöntemleri geliştirebilmiş olma koşulunu da içerir. Korku, tüm diğer duyguları olduğu gibi sevgiyi de örter.

Sevebilmenin önemli bir koşulu da insanın bencil olmayan amaçlar geliştirebilmesidir. Bu, diğer insanların da yararına olabilecek amaçlar geliştirmeyi içerir. Ashında almak ve vermek birbirinden soyutlanamaz. İnsan gerçek anlamda verdiği anda bir şeyler de almış olur. O anda her iki olgu birlikte yaşanır.

Sevgiye giden bir diğer yol da ilişkiler içinde zaman zaman ortaya çıkabilecek sorunların «işbirliği» ile çözümlenebileceğini öğrenmiş olmayı içerir. Özseverci insanlar işbirliğini öğrenmemiş kişilerdir. Ancak, burada bir noktaya daha değinmek istiyorum. İnsanın kendisini sevmesi ile özseverlik birbirinden çok farklı, hatta birbirinin karşıtı durumlardır. Özseverlik ikinci bir insanla sevgi alışverişini öğrenememiş olma anlamına gelir. Oysa, insanın diğer insanları sevebilmesi için önce kendini sevebilmesi, diğerlerine saygı duyabilmesi için kendine saygılı olabilmesi gerekir.

Konuşmama son vermeden önce yaşantısal psikolojinin tanımladığı otantik varoluşa bir kez daha değinmek istiyorum. Otantik varoluş insanın içsel dünyasını algılayabilmesidir. Bunu gerçekleştirebildiğimizde, hangi doğrultuda